

Bárdos Kornél:

ÚJABB ADATOK ERDŐDY NEP. JÁNOS GRÓF POZSONYI PALOTÁJÁNAK ZENEÉLETÉHEZ

A Magyar Királyi Kamara nyugalmazott elnöke 1785-ben, 62 éves korában nyitotta meg háziszínházát, amelyben a négy éven át Hubert Kumpf vezetése alatt működő operaegyüttes a gróf haláláig (†1789. ápr. 15.) kb. 260 előadás alkalmával, mintegy 60 operát és daljátékot mutatott be.

Az előadott művekről és az együttes tagjairól mindezekig a színháznak két zsebkönyve, két szövegkönyve, a Gothaer Theater Kalender bejegyzései és a Pressburger Zeitung híradásai alapján volt tudomásunk. Staud még nem ismerte a színház második zsebkönyvét, így csak az 1785-ben és 1786-ban előadott művekről számolhatott be.¹ Seifert viszont a második zsebkönyv ismeretében az 1787. év előadásairól is részletesen szólhatott.² Mivel az 1788. év adatait is tartalmazó zsebkönyv nem került elő (esetleg már meg sem jelent), a jelzett többi forrás alapján összeállítható 1788. évi és 1789. évi repertoár nem teljes. A daraboknál gyakran még az előadás pontos dátumát sem tüntetik fel.

1985-ben a pozsonyi állami levéltárban alkalmunk volt átnézni az Erdődy-családi levéltár ún. titkári anyagának mintegy 15 köteget. Ily módon az 1784. jan. 1-től 1787 végéig tartó négy évre vonatkozó lényeges kiegészítő adatokhoz jutottunk.³

Annak ellenére, hogy Erdődy Nep. János gróf e négy év alatt többször volt beteg – ilyenkor az előadások is elmaradtak –, 62 olyan, általa aláírt irat maradt fenn, amelyekkel titkárnak, Buzinkay Lőrincnek meghatározott zenei célra szolgáló kifizet-

¹ Lásd részl. Staud Géza, *Magyar kastélyszínházak* I–III. (Budapest 1963–1964) I. k. III. fejj.: Erdődy János gróf pozsonyi színháza; uő: 'Adelstheater in Ungarn (18. und 19. Jahrhundert)'. In: *Theatergeschichte Österreichs* Band X.: Donaumonarchie Heft 2. (Wien 1977) 190–292. – Hasonlóképpen nem tudnak a második zsebkönyvről: Jolantha Pukanszky–Kádár, *Geschichte des deutschen Theaters in Ungarn*. (München 1933) 60–64., Milena Cesnaková-Michalcová, 'Die Musik auf den slowakischen Bühnen im 17. und 18. Jahrhundert'. In: *Musik des Ostens* 6. (1971), 80–84.

² Lásd részl. Herbert Seifert, 'Die Verbindungen der Familie Erdődy zur Musik'. In: *Das Haydn Jahrbuch* Band X. (1978), 151–163. – A két zsebkönyv hazai példányai: Hochgräfllich – Erdődischer Theaterallmanach auf das Jahr 1787. Leipzig und Berlin: OSZK Színháztörténeti Osztály 213. sz.; Hochgräfllich – Erdődischer Theaterallmanach auf das Jahr 1788. Hrsg. von Johann Nep. Schüller ... Pressburg. – A Wiener Stadtbibliothek pecsétjével ellátott példányról készült fotómásolat 1976-tól tulajdona az OSZK Színháztörténeti Osztályának (213a. sz.).

³ Statny ústredny archiv SSR Bratislava. Secretariat J. Nepomuka a Jozefa Erdődyho Bratislava–Vieden. Domace a dvorské vďavky a záležitosti... (Ezúton is köszönetet mondunk azért, hogy a végleges rendezés előtt álló anyaggal foglalkozhattunk. Emiatt az iratokra csak a dátumok alapján tudunk utalni.) A második világháború után az állami levéltárba került anyag – véleményünk szerint – csak egy része az eredetinek (az 1788. évre vonatkozó iratok már hiányoznak), mégis jelentősnek tartjuk.

Zenetudományi dolgozatok 1986 Budapest

téseit jóváhagyta. Az esetek többségében az összeget felvevő személy nyugtáját is mellékelték. A bőséges információt nyújtó nyugták sorát kiegészítik a kamarási elszámolások is, amelyek újabb zenei adatokat tartalmaznak.

Staud szerint a gróf „visszavonulva a közügyektől előbb Bécsbe költözik, majd 62 éves korában megrokknva és betegen, 1785-ben a pozsonyi palotájába helyezte át udvartartását s családjával együtt végleg itt telepedett le. Pozsonyi átköltözésével egy időben elhatározta, hogy palotájában állandó színházat létesít.”⁴ Mind az említett színházi zsebkönyvekből, mind a *Pressburger Zeitung*-ból ismeretes, hogy színháza 1785. máj. 15-én Jos. Haydn, *Die belohnte Treue* c. operájának előadásával nyílt meg.⁵

A levéltári anyag tanúsága szerint azonban a gróf már korábban Pozsonyban élt családjával együtt. 1784. jan. 1-én az elszámolásokban arról találunk bejegyzést, hogy a pozsonyi városplébánosnak (a Szent Márton-templom plébánosának) és a blumentháli, azaz a pozsonyi külvárosi plébánosnak a szokásos házszenetelés (tömjénezés, Einrauchen) alkalmával 4,22 ft-ot ill. egy forintot fizetnek ki. Ezt követően további fontos zenei adatok szólnak a pozsonyi színjátszásról: 1784. jan. 26-án, febr. 17-én, 19-én, 21-én, 29-én, márc. 23-án, 30-án és ápr. 6-án (nagykedden) a gróf házában tartott operák előadásáért, valamint febr. 12-én az opera próbájáért 36–69 ft közötti összegeket fizettek ki a házipénztárból.⁶ Mivel az ellennyugták itt nem maradtak fenn, homályban marad a művek címe és az előadók neve is. Fejtételezzük, hogy Hubert Kumpfnak a pozsonyi városi színházban működő társulata adta elő a darabokat a gróf házában, több mint egy évvel a háziszínház megnyitása előtt. Ismerjük Hubert Kumpfnak 1784. ápr. 13-i dátummal ellátott nyugtáját, amely szerint a gróf részére a városi színházban egész évre érvényes páholybérletért 64 ft-ot átvett; továbbá egy másik, jún. 24-én kelt nyugtát: eszerint a gróf két operát (*Das Bauernmädchen am Hofe*, *Magnet der Herten*) vett „az itteni színház igazgatójától” (Theatri hujatis Directore) 60 ft-ért. Seifert révén tudjuk, hogy Kumpf a második félévben nem volt Pozsonyban. Így érthető, hogy az Erdődy-palotában előadott darabokról ezen idő alatt nincsenek adatok.⁷ 1785 elején azonban Kumpf társulata már ismét Pozsonyban működik. Febr. 20-án 500 ft-ot vesz fel a gróftól a börtben hetenként kétszer tartandó operaelőadásokért. Az első előadást ugyanezen a napon tartják meg.⁸ E darabok címét nem ismerjük ugyan, de mintegy 9-10 előadásról van szó még a színház hivatalos megnyitása előtt!

Hangversenyről ill. házizenélésről a második zsebkönyv alapján Seifert csak egyszer szól: az 1787. nov. 9-én tartott hangverseny műsorát közli, amelyen a Pozsonyban

⁴Staud Géza, *Magyar kastélyszínházak* i. m. 32.

⁵*Pressburger Zeitung* 1785. jún. 15., No. 48.

⁶A csaknem azonos fogalmazású iratok egyike: (1784. jan. 27.): „... Quod Secretarius meus Laurentius Buzinkay pro Opera Musica die 26. Jan. a. c. [anno currente] apud me habita Rh. Fl. 69 ex Cassa Domestica ad manus meas rite resignavit, hisce recognosco J. Erdődy.”

⁷Seifert i. m. 154.

⁸„Vigore hujus Assignationis ... Cantori Comico Huberto Kumpf pro Operis Musicalibus per Quadragesimum Anni hujus singuli Hebdomada bis canendis Rhenenses Florenos Quingentos... J. Erdődy.” Kumpf nyugtája: „785 Hornung [Február] 20 für die bey Seiner Exc. in der Fasten abgesungenen Opern empfangen, welche Musicken alls heute den 20 Hornung ehern Anfang nehmen werden.”

állomásozó Deutschmeister-ezred zenekara is közreműködött.⁹ A levéltári anyag többet is elárul: 1784. ápr. 21-én már hangversenyt tartottak a palotában, amelyért 34,24 ft-ot fizettek ki.¹⁰ 1785 májusában a gróf névnapján (máj. 15-én, a színház megnyitása napján) és születésnapja előestéjén három alkalommal tartott zenélésért 25 ft-ot, júl. 27-én, a grófné születésnapja előestéjén való muzsikálásért pedig három körmöci aranyat fizettek ki nekik.¹¹ 1787-ben a gróf névnapján való zenélésnél a nyugta hangsúlyozza, hogy az egész zenekar részt vett a köszöntésben, miként a szokásos újévi zenés üdvözlés alkalmával is. Az utóbbi ünnepen a zenélésért járó 26 ft fizetésen kívül az együttes 100 ft újévi ajándékot is kapott a gróftól, 1788 újévén pedig 90 ft-ot.¹²

Kifejezett hangversenyszerű rendezvényekről (Academia Musica) irataink még a következő időpontokban adnak hírt: 1786. márc. 31-én, máj. 2-án és 4-én, 1787. márc. 17-én és júl. 21-én. 1787. ápr. 1-én a hangversenyen a gróf unokája, Esterházy János is szerepelt.¹³ Vonósnégyes előadására 1786. ápr. 2-án, máj. 19-én és 20-án, valamint 1787. ápr. 6-án találtunk utalást.¹⁴ Úgy látjuk, hogy a családi ünnepeken gyakran éjszakai szerenádokat rendeztek. Az effajta zenélések – úgy tűnik – nem egyeznek a grófi zenekar újévi, valamint név- és születésnapjára köszöntésével. A szerenádok alkalmával a Ferdinánd- ill. Deutschmeister-ezred néhány zenésze muzsikált, akik egyébként a színházi együttesben is rendszeresen játszottak, mint erre utalást találunk az említett színházi zsebkönyvekben is. Éjszakai szerenádokra vonatkozóan 1786. ápr. 14-én, 1787. máj. 1-én és 16-án, nov. 2-án és 11-én találtunk bejegyzést. Bizonyára ennél jóval több alkalommal is sor került erre.¹⁵

⁹Seifert i. m. 155.

¹⁰1784. ápr. 22: „...pro Musica die 21. Mensis Apr. apud me producta 34,24 ex Cassa Domestica... J. Erdödy.”

¹¹„...pro triplici Musica Die meo Onomastico ac pridie Die item Natali habita Rh. Fl. Viginti quinque. Posenii 22. May 1785... J. Erdödy... pro Musica pridie Natalis diei Comitissae meae habita Aureos Kremnizenses Nro Tres... 27. Juli 1785. J. Erdödy.”

¹²„... dem gantzen Orchester für eine Musik zu meinem Nahmenstag... 19 Fl.” 1787. jan. 1.: „Huberto Kumpf Theatri mei Directori titulo Honorarii Novi Anni per me resolutos Rf. 100, pro Musica item in Novo Anno apud me habita Rff. 26... J. Erdödy.” 1788. jan. 1.: „... denen Musicis und Operisten zum neu Jahr gegeben 90 Fl.”

¹³Az utóbbi: „... pro Musica apud me habita, dum nepos meus C[omes] Joannes Eszterházy [!] semet produxisset... 34,30 Fl.”

¹⁴1786. ápr. 2.: „...pro Musica à Quadro apud Me sub Directione D'Mestrino habita Rf. 58... J. Erdödy.” 1786. máj. 20.: „... pro habita apud Me diebus 19 et 20 Maj Musica à Quadro Rff. 22,41... J. Erdödy.” 1787. ápr. 6.: „... für ein Quartett, welches bei mir gehalten ist worden... 8,30.” – Feltehető, hogy az utolsó vonósnégyes koncerten (1787. ápr. 6-án) adták elő a Martin y Soler (Vincenzo Martini), *Una cosa rara, o sia Bellezza ed onestà* c. operájából készült kvartettekét. Venzel Sukovaty bécsi udvari kopista ugyanis 1787. márc. 1-én e kvartettek és Ditters v. Dittersdorf, *Democrito corretto* c. operájának másolatát küldte el Erdödy grófnak: „... Venelas Sukovaty Aulico Copistae pro transmissa mihi Opera Democrito corretto et Musicalibus ex Opera (Cosa rara) extractis... Rf. 52,58... J. Erdödy.” „...welche ich für die Oper Democrito Corretto und für quartetten aus Cosa rara richtig und baar empfangen... Wien den 1. März 1787...Venzel Sukovaty.”

¹⁵Elszámolások: 1786. ápr. 14.: „...für Nachtmusik, die bestand in 4 Waldhorn 4,20 Fl.” 1787. máj. 1.: „...vor eine Nacht Musik vor denen Fenstern 4 Fl.” 1787. júl. 15.: „...für eine Nacht-

Levéltári adataink második csoportja kották vásárlására, operák másolására, fordítására és hangszerek vételére vonatkozik. Ismeretes, hogy az előadásra kerülő olasz operákat a gróf szándéka szerint német fordításban énekelték.

1784-ben Erdődy gróf már személyesen irányította a háziszínház megnyitásával kapcsolatos anyagi és szellemi munkát. Saját költségén gondoskodott mindenről, s mint a kifizetett összegekből kitűnik – ha a levéltári anyag nem is teljes –, tiszteletre méltó anyagi áldozatot vállalt célja érdekében.

1784. ápr. 6-án Franz Riglertől, a pozsonyi nemzeti iskola zenetanárától vásárolt *L'Europa és Rinaldo* c. operákért 51,36 ft-ot fizetett ki, amelyet Rigler saját nyugtájával is igazolt. A művek nem szerepelnek az általunk ismert előadott művek között, és szerzőjük is bizonytalan.¹⁶

1784. május 24-én különböző cégektől vásárolt, tételenként nem részletezett kottákról olvasunk: a bécsi Christoph Toricella cégtől 44 ft, Jean Ign. Willman „Musices Director”-tól pedig 276,20 ft értékben operákat, melodramákat és baletteket vásárolt. Jún. 5-én Jos. Haydntól küldött operáért 51,36 ft-ot fizetett ki,¹⁷ s mint említettük, jún. 24-én Hubert Kumpf színházigazgatótól két operát vásárolt. Kumpf nyugtája a *Magnet der Herten* c. operát Salieri művének tünteti fel, bár a szerző művei között ilyen című nem található. Nem sikerült azonosítani a *Das Bauernmädchen am Hofe* c. darab szerzőjét sem.¹⁸

A háziszínház megnyitása előtt három olyan operáról maradt számla, amelyeknek későbbi előadásáról is tudomásunk van: 1784. jún. 28-án Pasqu. Anfossi, *I Viaggiatori felici* c. operájának másolásáért 33,21 ft-ot fizetett ki Erdődy gróf. (Az első előadás *Die glückliche Reisende* címmel 1785. máj. 27.) Nov. 8-án Gius. Sarti, *Il Contrattempo* c. darabja másolásáért 34,36 ft volt a fizetség. (Az első előadás *Die Zufälle* címmel 1788.) 1785. febr. 25-én Giov. Paisiello, *Il Re Teodoro in Venezia* c. művéért pedig 50,45 ft-ot juttatott a gróf Franz Xav. Reinhardnak, zenekara későbbi tagjának, aki a három operát másolta számára. (Az utóbbit *König Theodor von Venedig* címmel 1785. máj. 16-án adták elő palotájában.)

[15. lábjegyzet folytatása]

musik aus der Gasarm [Caserne] den Bandisten 6 Fl.” 1787. júl. 28.: „... vor eine beurlaubungs Musik auf die Nacht 13,30 Fl.” 1787. nov 2 és 11.: „...Denen Bandisten vor eine Nacht Musik 4,30 Fl.”

¹⁶1784. ápr. 6.: „Francisco Rigler Professori Musices pro comparatis per eundem mihi que effective consignatis Duabus Operis Musicalibus Aureos ord. 12, id est Rfl. 51,36 ex Cassa Domestica ... J. Erdődy.” Rigler nyugtájában a címek is szerepelnek: „Quittung Uiber fünfzig ein Gulden 36 xr., welche ich endes geschriebener für die 2 Opern L'Europa und Rinaldo von Ihro Exc. Grafen von Erdődy richtig erhalten habe. Pressburg den 6 April 1784 Franz Rigler öffentlicher Tonlehrer.”

¹⁷1784. jún. 5.: „... pro Opera Musica per Josephum Hayden Musicae Directorem mihi transmissa Aureos ord. 12, id est Rfl. 51,36 ex Cassa Domestica... J. Erdődy.”

¹⁸Kumpf nyugtája 1784. jún. 24.: „... für 2 Opern Das bauer-Mädchen am Hofe von Saceinyi [?] und Magnet der Herten von Salieri...” Az előbbi mű pozsonyi városi színházbeli előadásáról a Pressburger Zeitungban 1784. júl. 28-án beszámolnak, de szerzőjét nem említik: „Gestern als Dienstag wurde neuerdings eine ganz neue in ungarische Kostum gesetzte Oper genannt 'Das von einem Edelmann in Ungarn nach Hof entführte Bauernmädchen' im Theater aufgeführt, und gleich falls mit gutem Beyfalle aufgenommen.” Lásd Haydn Jahrbuch VIII. (1971), 184. – Talán Salieri, *La dama pastorella* c. darabjáról van szó?

Lényegesnek tartjuk a bécsi Artaria cégnek 1784. aug. 10-i dátummal fennmaradt számláját (*ld. melléklet*) azért, mert szimfóniák és kamaraművek vételéről tudósít. (A számla első felében 244,35 ft értékű könyvvásárlásról is olvasunk.)¹⁹

„Musique	
Haiden 1 ^{er} Simphonie	f 2,6
dit... 2 ^{me} Simphonie	1,30
Schröter la Bataille	– 48
Wirbes file 4 Sonates op 1 ^{um}	3,36
Brussi 6 Quatuors	4,30
Bonesi 6 dits	4,30
Viotti 6 dits op. 1 ^{um}	4,30
Gebhardt 6 dits op 1 ^{um}	4,30
Avalio 6 dits op 6.	4,30
Giardini 6 dits op 14.	4,30
	f 35.”

Hangszervásárlásról már az 1784. máj. 21-es és 23-as nyugták is szólnak: Franciska (Katharina) Baumertől 77,24 ft-ért, Klein Henriktől, az ekkor már feltehetően Pozsonyban működő zenetanártól 258 ft-ért forte-pianót, nov. 2-án pedig Franz Xav. Gatto nevű színházi énekestől 107,30 ft-ért kis orgonát vásárolt a gróf jövőendő együttese számára.

A nyugták hosszú sora igazolja, hogy a gróf a színház megnyitása után folyamatosan és tervszerűen gondoskodott operák másolásáról és fordításáról (bizonyára Hubert Kumpf elgondolása szerint). Mivel Seifert közli a Kumpf-társulat előadásait – köztük a Kumpf vezetése alatt álló Erdődy-színházét – és jelzi a fordítókat is,²⁰ e helyütt eltekintünk az erre vonatkozó nyugták adatainak részletes ismertetésétől. Csupán arra utalunk, hogy a műveket Franz Xav. Reinhard és Johann Panek, a zenekar tagjai, valamint Venzel Sukovaty, bécsi udvari kopista másolták, Franz Xav. Giržik, Johann Nep. Schüller, a társulat énekesei és Jos. Chudy, a zenekar karmestere fordították. A fordításért általában 10 ft-ot, a másolásokért 30–35 ft-ot fizettek ki a házipénztárból. A nyugták sora összesen 31 opera másolását és fordítását ill. vásárlását bizonyítja. Közülük hét darabot nem találunk a 60 bemutatott darabot tartalmazó, ismert repertoárban. Ezek: a már említett, ismeretlen szerzőjű *Bauernmädchen am Hofe*, *L'Europa*, *Rinaldo*, a Salieri operájaként feltüntetett *Magnet der Herten*, valamint Ditters v. Dittersdorf *Democrito Corretto*, Paul Kürzinger *Julie oder Die dankbare Tochter* és

¹⁹ Mivel a számlában szereplő szerzők műveit a Weinmann-katalógusban nem találjuk (Alexander Weinmann, *Vollständiges Verlagsverzeichnis Artaria und Comp.* Wien 1978.) Jos. Haydn szimfóniáin kívül Johann Samuel Schröter, Benedetto Bonesi, Giov. Battista Viotti, Paul Gebhardt, Felice Giardini kamaraműveiről lehet szó. A RISM ismer Bruschi nevű szerzőt, akinek 12 sonata à 2 e 3 violini con basso Op. 1. c. műve Párizsban jelent meg. Ugyancsak Párizsban működött Eitner szerint Virbes de nevű zene- és zongoratanár az 1770-es években. 1780-ban a fia is zongorista volt. 1785[!]ben jelent meg Op. 1. alatt 4 zongoratrió. Eitner nem jelzi, hogy az apa vagy a fia a szerző. Avalio (Avalion) nevű szerzőt nem találunk.

²⁰ Seifert i. m. 158–160.

Ant. Salieri *Les Danaïdes* c. operája. Feltételezhető, hogy 1788-ban vagy 1789 elején ezek bemutatására is sor került.

A fennmaradt nyugták harmadik csoportja személyi fizetésekről tudósít. A zenei zsebkönyvek a színház társulatának névsorát közlik ugyan, de fizetésükről nem szólnak. Így e nyugták – bár csak töredékét képviselik az egykorú iratoknak, mégis fontos kiegészítésül szolgálnak e tekintetben is.

Ezek szerint Hubert Kumpf, a színház igazgatója félévre 500 ft-ot (havi 83,20 ft-ot), egy-egy énekes vagy zenekari tag pedig havi 8-12 ft-ot kapott fizetségül. Az utóbbiaknál ezt az összeget néha kifejezetten Zulage-nak jelzik. Így lehetséges, hogy a megmaradt nyugták csak a fizetéskiegészítésekre vonatkoznak. Erre annál inkább is gondolhatunk, mert a számadáskönyv 1787. ápr. 28-án az új énekesnő (a nevét nem írták be) májusi fizetésének 40 ft-ot tüntet fel, Erdődy gróf 1787. márc. 16-án kelt nyugtája pedig Lippert nevű bécsi énekes háromszori fellépéséért 80 ft kifizetéséről szól. Kumpf megbecsülését jelzi a grófnak az a gesztusa is, hogy gyermekének keresztelője alkalmával (1787. márc. 17.) 100 ft-tal ajándékozta meg. Végül azt is meg kell említenünk, hogy a gróf a hangszerek hangolásáról is rendszeresen gondoskodott. E munkáért havi 10 ft-ot fizetett 1787 szeptemberéig Joseph Gottwald pozsonyi orgonistának, 1787 októberétől pedig Johann Böcking (Peking) pozsonyi orgonaépítőnek.

A fentiekben összefoglalt kiegészítő adatok számos vonatkozásban teljesebbé tették a pozsonyi Erdődy-palota 18. sz-i zeneéletének eddigi ismeretét: a színjátszás időkorét, a repertoárt és az alkalmazottak anyagi körülményeit.